

Říkat, co si myslím

Úvaha o zmysle občianskych postojov Václava Havla a "nepolitickej politiky".

Kdykoliv otevřu v posledních týdnech rádio a přejeďu po krátkovlnných pásmech, slyším jméno Václava Havla. Slyším je vyslovovat ve všech jazycích, chválabohu je to jméno, které neláme jazyk a nesvádí ke zkomoleninám jako některá jiná česká jména /Kohut, Vačulík, Chnupek apod./. Jméno Václava Havla se objevuje v projevech prezidentů, předsedů vlád a ministrů., vyslovuje je s velkou naléhavostí řada veřejných osobností, umělců a vzdělanců celého světa. To mi však nepřipadá ani tak výjimečné, to se stávalo i předtím, důležitější je, že jméno Václava Havla zburcovalo tisíce lidí k petičním akcím zde, v této zemi, že mnohé pohnulo k přemýšlení a zhodnocení vlastních postojů. Oficiální sdělovací prostředky mohou tohoto muže ostouzet, ale nemohou už o něm mlčet. V neděli jsem poslouchal z Vídně kvizový pořad, osmnáctiletá gymnazistka odpověděla na otázku, jak se jmenuje pronásledovaný český spisovatel, vroucně a správně.

Ne pozadí šumu okolo Václavova jména však slyším jeho vlastní hlas, jak praví: Já přece nechci nikoho oslovovat, radit lidem co mají dělat, říkat jem to, co rádi slyší, abych si je získal, to dělají politici. Já jen říkám, co si myslím, já říkám, jak vidím věci kolem sebe. Když se ukáže, že tím někoho oslovuji, když se ukáže, že i jiní lidé vidí věci tímto způsobem, pak je to dobré, přátelé, pak je to velmi dobré. Ale i kdyby tomu tak nebylo, tak budu říkat, co si myslím.

Václav Havel mi snad odpustí, že necituji přesně a že necituji z jeho knih, pokouším se citovat i jeho hlas, hlas bez agitačního důrazu, hlas obrácený spíše dovnitř k neustále pracujícímu myšlenkovému agregátu. Tento postoj k ryze politickému působení najdeme ovšem v přesném výkladu v řadě Havlových esejí, především v Moci bezmocných již z roku 1978. Zhruba je to jádro nepolitického postoje k politice, permanentní snahy konfrontovat politiku s „jiným“ myšlením, jinak řečeno s normálním myšlením.

Havel od mládí pozoroval politiku s podezřením, jež si zasloužila. Přesto ho nikdy nepřestala přitahovat. Aby do ní mohl vstoupit, musel si najít snesitelný vchod, který nepáchne krví a blbostí. Pracoval na tom s intelektuální důsledností sobě vlastní, vycházející přitom z Patočky a jeho interpretace „přirozeného světa“. Život v pravdě a nepolitická politika samy o sobě nejsou vynálezy, v evropské tradici lze takové postoje sledovat k Sokratovi a římským stoikům, ne už tak k životu svatých. Solženicyn a část východoevropského disentu také intuitivně vyzvedla pravdu jakožto nejzřetelnější odlišnost od lživého a nemravného duchovního prostředí. Havel však dal individuálnímu trvání na autentickém vidění věcí, neúčelovému chování a nehlasnému stání za pravdou brilantní výklad, styl a vtip, přesné historické začlenění a také jistou českou nevážnost. Četl jsem tehdy před lety Moc bezmocných s velkým potěšením a vím, kolika lidem toto dílo přineslo úlevu od depresí z tupé nehybnosti velkých dějin a z inertnosti mlčící většiny.

Havlova argumentace však ve mně vyvolávala pochybnosti. Školen v politologických teoriích a přesvědčen o tom, že toho vím už dost o motivech, které dávají do pohybu lidové masy, pokládal jsem Havlovu výzvu k pravdě za poněkud exkluzivní. Pozoroval jsem mlčící

většinu, jak uprostřed naší stagnace pojídá sytou stravu a krmí chleben slepice. Pracoval jsem tehdy na stavbách a ptal jsem se dělníků, jak dalece je láká život v pravdě. Odpovídali se zkušeností zakotvenou v stoletích, že pravda je tak jako politika jen pro pány, že obyčejný člověk byl vždy obelháván a brán na hůl a že v tomto ohledu se nic nezměnilo a ani se nezmění, Havel zná tyhle věci také, vždyť pracoval v pivováře a jeho sládek v Audienci je přesně ten typ, který chce mít od všeho pokoj, hlavně od vlastního svědomí. Proč tedy Havel trvá na postoji, v němž se projevují známky odtrženosti od lidu?

Jednou na jaře, krátce po tom, co se Havel vrátil z vězení, nás pozvali přátelé na jižní Moravu. Bez záměru, jen tak, abychom si oddechli a měli se na chvílku dobře. Večer jsme seděli ve vinném sklípku, moc teplo tam nebylo, měli jsem na sobě kabáty, a vedli jsme řeči, protože nás byl opět, jak u Poláčka. Bylo by bývalo asi moudřejší rozmlouvat o životě lidském a jeho proměnách, já však začal spor. Vypočítal jsem Havlovi všechny své pochybnosti týkající se pravdy jakožto pilíře politického programu. Zkoušel jsem ho z hypotetické situace, v níž by stál před obyčejnými lidmi a měl jim vysvětlit, oč usilujeme. Svěřil jsem se mu se svou depresí, která mě pravidelně přepadá, když jedu ráno autobusem do práce a koukám na nevyspalé a nevrle tváře spolucestujících. Mluvil jsem o tom, jak si představují vědomí těch lidí, ponořené do každodennosti, do svízelná a peripetií jejich malých dějin. Jak nevím, čím získat ty zamračené tváře pro jasnou a zřetelnou pravdu, pro vybědnutí z národního úpadku, beznaděje a duchovní lenosti. Havel na to řekl, že takové deprese nemá, protože odmítá uvažovat v kategoriích politické manipulace, získávání, přemlouvání a slibování. Že od začátku řeší jen svůj vlastní problém, že nenabízí život v pravdě jako politické zboží, že sám nechce být manipulován a proto nehodlá manipulovat vědomí jiných lidí. Já jenom říkám, co si myslím. A já zas na to, že každá pravda je zpochybnitelná už při svém zrodu. Že obraz vytvářejí pokleslá masmédia a ne jeho hry. A on zase řekl, že to nevádí, že neuvažuje ve velkých číslech, že pro něho jsou důležitější jednotlivci. A tak to šlo dál a dál. Když jsem nad ránem uléhal, rozhodl jsem se, že si šedesát procent svých výhrad ponechám.

A hle, uběhla léta a s Havlovým jménem se spojilo hlasité volání po pravdě přímo na náměstí. Tisíce lidí se hlavě kvůli ní vydalo nebezpečí, že budou ztlučeni a političtí vodou. A pak po Havlově zatčení jiní lidé podepsali petici, protože se cítili být uraženi lží, kterou na všechny vylévala naše masmédia. A kupodivu to většinou byli lidé, zaměstnaní v institucích, ze kterých se nejspodněji vyhazuje. Jako by všichni najednou dostali chuť říkat, co si myslí. A to je dobré, přátelé to je velmi dobré.

Sledoval jsem pozdvižení posledních měsíců se vzrušením a dojetím. Že by v Čechách skutečně začínala být tak nesnesitelná, aby se lidé proti ní nebezpečně a riskantně bouřili? Zdá se mi, jako by v rozporu s ustálenou představou o neměnných příčinách sociálního pohybu se probouzela v udušeném veřejném životě naší země vzpoura motivovaná esoterickou potřebou pravdy a politologicky zneuznanou touhou říkat, co si myslím. Umrtnuté národní vědomí, zařazené na přežití, na shánění a na jistoty soukromé existence jako by najednou začínalo reagovat na bezmála patnáct let starou výzvu k životu v pravdě, na exkluzivní a intelektuálně náročný Havlův apel k opuštění posttotalitní scény. Je možné, že by se už ponižující návyk neříkat, co si myslím, stal takovým břemenem, že by ho lidé chtěli shodit s ramen?

Havel je ve vězení, ale lidé u nás vyslovují jeho jméno stále častěji a častěji. Jeho jméno doprovází pohyb, který jsme zde neměli dvacet let. Vznikl z nepolitické politiky, ale vlil se do velké, politiky, protože moc se s ním musí vyrovnat. Činí to tak nešikovně a bezradně, až je z toho člověku zle. Moc bezmocných se stala politickou skutečností. Havel byl tímto pohybem vyzvednut do postavení, o které se neusiloval, vždyť neučinil ani jediný politický krok, neslibil nikomu snížení daní, nezaujal stanovisko k ekonomické reformě a k samofinancování, nekritizoval nedostatek toaletního papíru, nepoukazoval na poruchy v dodavatelsko-odběratelských vztazích a na poruchy v zásobování, z nichž jde na mocenský establišment hrůza, protože ten věří, že jen nedostatek na trhu může ohrozit stabilitu moci.

Lidé, kteří nečetli Havlovy hry ani jeho eseje a znají ho jen z několika rozhovorů v rozhlase a z pomluv, které šíří oficiální tisk, se musí domnívat, že jim Havel kromě svobody říkat, co si myslí, nenabízí vlastně nic z tradičního politického krámu, kterým je politika zamořena. K Havlovi se obrátily hlavy těch, kteří trpí především mravně, kteří cítí ubohost našeho postavení v Evropě a kteří se hrozí pádu až na dno. A tak po prvé po mnoha letech se lidé postavili na obranu intelektuála, tím se postavili proti degradaci rozumu, proti hlouposti, vystavované veřejně na obdiv.

K tomu všemu by však asi nedošlo, kdyby Havel nevložit v uplynulých letech do zápasu o rehabilitaci rozumu nejen své vidění světa, ale i samého sebe. Hodnota myšlenky vždy stoupne, když její nositel je ochoten za ni platit permanentní perzekuci a mnohaletým vězením. Lidé soudí, že musí být něco vzácného na svobodě říkat co si myslím, když jde kvůli ní Havel do vězení, místo aby si užíval jak jiní. Nikdo z Havlových přátel a přívrženců by si nepřipustil ani tu nejmenší výhradu, kdyby Havel na náměstí nešel. On se však domnívá, jak to vyplývá z jeho pojetí nedělitelné svobody, že se také musí vystavit ranám, když dopadají na jiné. Možná si myslel, že svou přítomností na náměstí jiné ochrání. Možná chtěl svou proslulost zvednout nad jinými jako štít. Tato morálka je vepsána do osnovy jeho hry *Protest*. Kdo ví, zda vůbec uvažoval o tom, že skončí tam, kde už byl mnohokrát předtím, v ruzyňské věznici. Měli však o tom uvažovat ti, kteří ho dali zavřít, soudit a odsoudit. Jenže ti už toho nejsou schopni, strhávají za sebou mosty, aby nepropadli pokušení zastavit se, promyslet si důsledky svých kroků a znovu je zvážít, temná, sebezničující síla je vede pořád tímtež směrem.

Nevím, zda Havel ví nebo neví, jaká vlna protestů se zvedla proti tomuto nesmyslnému rozhodnutí, proti neobratně se maskující zášti. Něco asi ví, všechno vědět nemůže. Snad však ví aspoň to, že opět posílil moc bezmocných a že v Čechách se i jeho přičiněním projevila radost ze znovuobjevené možnosti říkat, co si myslím. Až se Havel vrátí z vězení, budu mu muset říci, že jsem ze svých šedesáti procent výhrad vůči jeho bezstarostnosti o sociologická schémata odboural dalších dvacet procent, zbylo jich tedy jen čtyřicet. Přál bych si samozřejmě, aby se vrátil co nejdříve a aby se vrátil do změněné Prahy, v jejíchž ulicích bude potkávat stále více lidí, kteří s údivem nad radostí a vnitřní pohodou, kterou jim to přináší, budou říkat co si myslí.

Březen 1989
Milan Šimečka

In:

Obsah, březen 1989. Samizdat.

*ŠIMEČKA, M.: **Konec nehybnosti**. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1990, s. 171-176.*